

DOKTORI

ISKOLA

DOKTORI ÉRTEKEZÉS TÉZISEI

Verebics Éva Petra

**A szöveg kettős beágyazottsága
Kultúratudományos szempontok a Zsolt 18//2Sám 22
értelmezéséhez**

– tézisek –

Doktori disszertáció, Budapest, 2018
Témavezető: Prof. Dr. Jutta Hausmann

Tartalom

Kutatási előzmények és problémafelvetés.....	4
Kérdés, célkitűzés	5
Tézisek.....	6
A disszertációban felhasznált legfontosabb szakirodalom	14
A szerző disszertációval kapcsolatos publikációs listája.....	16

Kutatási előzmények és problémafelvetés

A Zsolt 18//2Sám 22 a maga 51 versével kellően gazdag táptalajul szolgál a legkülönbözőbb interpretációs irányok számára. Ezt az adottságát szemléletesen mutatta meg Donald K. Berry 1993-as monográfiájában (BERRY 1993), melyben négy különböző szemszögből („Textual study”, „form-critical study”, „rhetorical study”, „reader-oriented study”) vizsgálta meg a zsoltár szövegét. Ezt 2001-ben egy újabb monográfia követte, melynek szerzője, Klaus-Peter Adam (ADAM 2001), kifejezetten a harcos hős-király és a harcos Isten megfeleltetésének irányából faggatta a szöveget, majd kisebb szünet után gyors egymásutánban 2014-ben jelent meg a cambridge-i Alison Ruth Gray könyve, mely a metaforákat kutatja az e tekintetben valóban nagyon gazdag költeményben (GRAY 2014), 2016-ban pedig Linzben született egy disszertáció, szerzője Magdalena Lass, kiadása folyamatban, mely az erőszak tematikáját járja körül a zsoltárban (LASS 2016). Mindemellett számos további monográfia is önálló fejezeteket szentelt neki, mely olyan témákat dolgoz fel (igazságosság, viharistenek, teofánia, szövegek kettős hagyományozása, költői szövegek narratív könyvekben), melyek a zsoltárban is fontos szerepet játszanak. Ezen felül tanulmánykötetekben és folyóiratokban is gyakran felbukkannak az elmúlt évtizedekben olyan cikkek, melyek a zsoltár egészét vagy egy-egy részét vizsgálják meg közelebbről. Felmerülhet a kérdés, hogy ha ennyire alaposan kutatott költeményről van szó, tudjuk-e még relevánsan faggatni a szöveget, anélkül, hogy pusztán a korábban már elmondottakat visszhangoznánk.

Disszertációmban megkísérlek erre a kérdésre pozitív választ adni. Méghozzá kultúratudományos elméleti háttérrel, melynek bizonyos elemei ugyan megjelennek a szöveg tudományos recepciótörténetében, ám az eddig született értelmezések egészükben semmiképpen nem ebből az irányból közelítenek. Éppen ezért gondolom azt, hogy ez a biblikus kutatás szempontjából nem hagyományos elméleti alap releváns szempontokat tud adni az Ószövetség értelmezésében is. A zsoltár felirata szerint Dávid a kiválasztott uralkodó. És amennyiben Dávid a király, akit – minden ellenségétől, és még ezek közül is kiemelten – Saultól ment meg JHVH, ez automatikusan politikai konnotációkkal is jár. Amikor erről a zsoltárról beszélünk, fontos, hogy folyamatosan szem előtt tartsuk a már említett kettős hagyományozás tényét, nem pusztán annak unikális volta miatt (51 versnyi egybefüggő szöveg, amely két különböző, egy költői – a Zsoltárok könyvében – és egy narratív – Sámuel második könyvében – szövegtörzset egyaránt megtalálható), hanem azért is, mert ez a kettős beágyazottság további – jelen kérdésfeltevésünk szempontjából sem mellékes – lehetőségekkel gazdagítja a szöveg értelmezését. Az egyik alapvető szempont, hogy sokkal erősebb kötődés jött létre ezáltal Dávid király életrajzával (mint az életrajzot lezáró

költemény), ráadásul ezzel a beágyazottsággal az ún. Deuteronomiumi Történeti Mű, és így egy markáns történelmi-teológiai koncepció részévé vált, amely mindkét irányban érezteti hatását.

Kérdés, célkitűzés

Dolgozatom alapvető kérdésfeltevése ennek szellemében tehát arra irányul: a 18. zsoltár szövege, különös tekintettel a fent említett, Dávidot megnevező címfeliratra, illetve arra az egyedi körülményre, hogy a szöveg kisebb eltérésekkel Sámuel 2. könyvében is megtalálható, miképpen vett részt korának társadalmi, politikai, kulturális diskurzusaiban; ezeket nem pusztán tükrözve, hanem alakítva is.

A szövegvariancia kérdése, a katasztrófakezelés kontextusa és végül a politikai teológiai összefüggések – amelyeknek az egyes fejezetek utánajárnak – mind ebbe a kérdésfeltevésbe ágyazódnak. S ide tartoznak a 2-4. fejezetek előtt található nagyobb lélegzetvételű fogalomtörténeti átvezetések is, melyeket az elé a fejezet elé illesztettem be, amelyben a bennük található tradíció- és fogalomtörténeti fejtegetések aztán a leghangsúlyosabb szerephez jutnak, ám a többi fejezet számára is fontos adalékokkal szolgálnak: az igazságosság, a teofánia és a király fogalmairól van szó, amint ezek a Zsolt 18//2Sám 22 szövegének értelmezésében relevanciát nyernek. Ám a fentiek fényében még egyszer hangsúlyozom: Bár a címfelirat és a szöveg 2Sám-beli szereplése miatt adódik, hogy a zsoltárt Dávidról szóló szöveggént olvassuk – amint ez természetesen a szöveg recepciótörténetében is bizonyíthatóan adott volt –, ám ez egy olyan kontextus, amelynek érvényesítése nélkül is lehet a szövegről érvényes kijelentéseket tenni. Az alábbiakban tehát minden esetben, amikor Dávidot említtem a szöveg királyaként, ez úgy értendő, hogy erős értelmezéssel élek: érvényesítem a címfelirat és a szöveg 2Sám-beli szereplése folytán adódó „Dávid-kontextust”.

Disszertációm „eredményei” – éppen a megközelítésemből fakadóan – sok esetben magukban az elemzésekben rejlenek, ám ezekből az elemzésekben születtek olyan állítások is, melyek tételszerűen megfogalmazhatóak. Az alábbiakban a hozzájuk vezető kérdésekkel és módszerekkel ezeket mutatom be.

Tézisek

1. Variabilitás

Problémafelvetés: A második fejezetben – egy fogalomtörténeti átvezetés után, mely az igazság/osság kérdését járja körül, amely az említett idealizáló szándék szempontjából alapvetőnek tekinthető – az volt a fő kérdésem, hogy *melyek a következményei a szöveg értelmezésére nézve a kettős hagyományozásnak*, a maga nagyon különböző kontextusaival. Mennyire befolyásolta a szöveg formálódását a kontextus, illetve mennyiben befolyásolja a szöveg azt a környezetet, amelynek immár részét képezi.

Módszer: az eredetileg a középkori irodalomra kidolgozott, ún. új filológiai megközelítés, mely a szövegeket a maguk variabilitásában vizsgálja, vagyis a különféle variánsokra nem valamiféle ideális eredeti rekonstrukciójának eszközeként, hanem önálló autoritással bíró szövegvariánsokként tekint. Természetesen ez az Ószövetség esetében csak a kanonizáció előtti időszak szöveghagyományozására érvényesíthető, hiszen azt követően már a szent szövegeknek kijáró tisztelet lépett érvénybe, s így onnantól egyenrangú szövegváltozatokról jóval kevésbé beszélhetünk. Meglátásom szerint paradox módon a szövegek kanonizációjának pillanatában rögzült állapotban ismerhető fel, hogy az azt megelőző időszakban mennyire szabad szövegkezelési elvek lehettek érvényesek. Így tekinthetjük az általunk vizsgált költeményt ugyanazon zsoltár két verziójának, melyek közül nem kell kiválasztani az „eredetit”, hiszen mindkettő egyforma autoritással bírhat.

Folyamat: Így mutattam be a két eltérő kontextusba való beágyazottságot, majd a rugalmas alkalmazkodás példáit: ti. hogy a szöveg hogyan idomult a két eltérő szöveggörnyezethez. A *Zsoltárok könyvének belül* számos példa van a szöveggözi kapcsolatokra mind a tartalom, mind a szavak szintjén, ráadásul a zsoltár a nagyobb könyvön belül kimutathatóan szerves része egy kisebb, a 15–24. zsoltárt egybefoglaló csoportnak is, melynek teológiai mondanivalója három központi téma körül épül fel: a királyság, a Tóra öröme és a neki való engedelmesség, valamint az imádság. A zsoltárcsoport középpontjában a király áll, mégpedig azokban az ún. királyzsoltároknak (Zsolt 18; 20; 21), amelyek a 19. zsoltárt övezik, melynek központi elhelyezése a tóra örömet helyezi fókuszba. Ezen felül megállapítható még, hogy a teljesség, tökéletesség, feddhetetlenség kérdése a költemény egyik fogalmi/tartalmi szempontból központi problémája.

A *Sámuel könyveinek belüli* beágyazottságra (WATTS 1992 és WEITZMAN 1997 alapján) szintén megmutattam néhány példát, melyek szemléltették, hogy a Sámuel-könyvek

narratívájába helyezett költemények között valóban áll fent kapcsolat, ezzel egyfajta keretet biztosítva a történeti narratívának. Valószínűsíthető, hogy a narratív kontextusba való bekerülés egyfajta kanonizációs redaktori munka eredménye. Weitzman véleménye szerint a kánon formálódása és a szöveg végleges lejegyzése által kerültek a költői szövegek az elbeszélésekbe, hogy válaszul szolgáljanak az új korszak által felvetett kérdéseket. Eszerint a kanonizáció időszakában már szükség mutatkozhatott arra, amire a 2Sám keletkezésekor még sokkal kevésbé: az ideális királyt morális kiválósággal is fel kellett ruházni. Ezt a célt szolgálta volna – a sokkal nagyobb beavatkozást igénylő átírás helyett – a morális dimenziót felerősítő költői részek ide helyezése.

A variabilitás bizonyítékai: Számos olyan pont van, ahol véleményem szerint megmutatkozik a variabilitás és kontextushoz való igazodás. Az egyik az *igazság/osság* fogalma. Ha közelebbről megvizsgáljuk, egészen finom különbséget fedezhetünk fel, mely véleményem szerint éppen azt éri el, hogy a Sámuel-könyvek keretein belül se alakuljon ki feszültség a szöveg befogadójában a felirata és az elhelyezése által Dávid királlyal asszociált zsoltár, valamint az azt megelőző Dávid-narratíva között. Az *imperfectum* és *imperfectum consecutivum* használata között figyelhető meg a másik különbség. Ez is egészen csekélynek tűnik, ám újfent a narratív és a liturgiai/költészeti kontextusba való simább illeszkedést teszi lehetővé. Az *imperfectum* a himnikus, lírai jelleget erősíti, és teszi ezáltal folyamatosan jelen idejűvé, aktualizálhatóvá, ha úgy tetszik, bármikor énekelhetővé/imádkozhatóvá, a visszatekintés pedig az elbeszélés keretébe illeszti, annak továbbra is érvényes, de már lezárt múltjába helyezi ezt a költeményt. Ugyanígy a himnikus és az elbeszélő kontextus és forma közti különbséget erősíti a Zsolt 18 gyakori *vocativusa* Istennel kapcsolatban, míg 2Sámuelben többször találkozunk az elbeszélések ismertetőjegyeivel, pl. főnévi állítmánnyal.

Konklúzió: Ugyanakkor nem egyszerűen – a kánon-tudatos redaktor vagy a zsoltárok könyvének szerkesztője/szerkesztői részéről történő – két irányba formálás tudatosságára kívántam helyezni a hangsúlyt; ugyanilyen fontos volt annak megállapítása, hogy a szövegek keletkezésének korától láthatólag nem idegen a variánsok létezése, a variánsokban való gondolkodás, miszerint egy szövegnek eredetileg nem egy, kanonikus, kötött formája volt, hanem rugalmas, különféle szövegösszefüggésekhez igazodni tudó (és azokhoz igazítható) szövegstruktúrákban gondolkodtak. Ennek megfelelően a variánsok nem korrigálandó hibák, hanem az értelmezést gazdagító lehetőségek.

2. Katasztrófa-kezelés

Problémafelvetés: A harmadik fejezet, a teofániát fókuszba helyezve, kísérletet tett *a zsoltár mint katasztrófa-szöveg* értelmezésére.

Ezt megelőzően – egy újabb fogalomtörténeti átvezetés során – a *teofánia fogalmi hátterét* ismertettem az Ókori Keleten, az Ószövetségben, valamint a Zsoltárok könyvében. Ami általánosan megállapítható a teofánia-szövegek (köztük a Zsolt 18//2Sám 22) esetében, hogy az általuk megjelenített istenségnek az égi, a földi és az alvilági szféra felett is hatalma van. Ezt a hatalmat gyakorolja akkor (is), ha megmentésre – vagy nevelésre – szorul az általa kiválasztott személy vagy nép.

1. altézis: Az Ószövetségben JHVH megjelenése mindig emberekkel összefüggésben történik; minden esetben ott áll a teofánia mögött az ember és az istenség kapcsolata. Igaz ez azokban a (gyakori) esetekben is, amikor JHVH látszólag nem segítő, hanem büntető szándékkal tűnik fel, amennyiben végső soron ez is a megmentésre irányul, még ha ez az első pillanatban nem is nyilvánvaló.

Módszer: a fejezet katasztrófa-kutatás tudományos diszciplínákon átívelő diskurzusán belül helyezkedik el. Először az Ószövetségben megjelenő katasztrófákat tárgyaltam (alapvetően támaszkodva az alábbi tanulmánykötetre: BERLEJUNG 2012), majd a szöveg konkrét értelmezése során a dán irodalom- és kultúratudós, Isak Winkel Holm munkáira támaszkodtam (lásd elsősorban HOLM 2012a).

A fejezet során először megvizsgáltam a természeti és az ember okozta katasztrófákat, melynek összefüggésében világossá vált, hogy az előbbieket sem az embertől függetlenül történnek az ókori felfogás szerint (sem). A *természet erőinek* negatív megnyilvánulása (szárazság, viharok, földrengés, árvíz, vulkánkitörés stb.) egyfelől isteni büntetésként értelmeződött, másfelől végzetes következményeket hordozhatott az érintett népre vagy kultúrára nézve. Úgy az ugariti (ill. más ókori keleti), mint az ószövetségi elképzeléshez hozzá tartozik a nézet, hogy ezek az erők az istenség befolyása alatt állnak, az emberek – így az istenséget valamiképp reprezentáló királyok (a reprezentáció kérdését a negyedik fejezetben jártam körül) – feladata az isteni akarat beteljesítése a földön. Amennyiben ez nem történik meg, úgy az emberek vétkére reagáló istenség haragja sújtja a földet természeti csapásokkal.

Az ember okozta katasztrófák elemzésekor került elő egy nagyon fontos szempont, amely túlmutat a védekezés gyakorlati teendőin, ám legalább annyira fontos a társadalom

számára: ez a „katasztrófakezelés” (*Katastrophenbewältigung*), ami alapján a katasztrófa által sújtott egyén és/vagy közösség megtanul szembenézni a történetekkel, elhelyezve életében azt, ami már elmúlt, felkészülve arra, ami a jövőben vár rá. A Holm által bevezetett *disaster discourse* (katasztrófa-diskurzus) éppen azokat a kulturális sémákat tartalmazza, melyek a katasztrófák egyéni és közösségi érzékelését, reprezentációját, értelmezését és a velük való szembenézést hivatottak meghatározni. Saját meghatározása szerint: „olyan kulturális formák – kognitív sémák, tudományos fogalmak, narratív cselekménysémák, metaforikus képek, szónoki kérdések és más eszközök – együttes[e], amelyek katasztrófa-érzékelésünk, vagy éppen a katasztrófákra való vakságunk keretét alkotják” (HOLM 2012a, 52).

Mindezek alapján kíséreltem meg a Zsolt 18//2Sám 22 szövegét katasztrófaszöveggként olvasni három kategória alapján: *teodícea*, *fenséges* és *rendkívüli állapot*.

2. altézis: A *teodícea* esetében a következő eredményre jutottam: a teofániában előttünk álló erőteljes, sőt pusztító természeti jelenségek a zsoltár egészét nézve az emberek közti rendteremtés alapját képezik. Ezáltal a zsoltárt olvasva, recitálva lehetségessé válik annak elképzelése, akár folyamatos jelenvalóvá tétele, hogy egy adott katasztrófa esetén mennyire sebezhető/kiszolgáltatott vagy éppen ellenálló egy társadalom. Két fontos fogalom van, amelyekre rávilágított az elemzés: a *menedék* képe, valamint az *igazságosság* fogalma. A *menedék* vágya és lehetősége végigkíséri a zsoltárt úgy horizontális, mint vertikális irányban, ami által a kegyetlen pusztítás mögött kirajzolódhat a mindennek felett álló, hatalommal bíró megmentő alakja. Ahogy világossá válik az is, hogy ki bizonyul méltónak a megmentésre: az *igaz* ember, aki az Isten törvénye szerint él; akinek kiáltása nem marad válasz nélkül. Ahogy aztán ő maga megmenekülése után viszontválaszként (az isteni rend érdekében) szembeszáll az igazságtalan emberi renddel.

3. altézis: A második nagy kategória, a *fenséges* vizsgálatából a következők adódnak. A *fenséges* esetében (mind Burke, mind Kant alapján) a megfigyelőn van a hangsúly. Azon, aki – biztos távolságból – szemléli azt, ami oly mértékben úrrá lesz rajta, hogy elméjével képtelen megragadni. Így válik a *fenséges* éppen megragadhatatlanságában megragadhatóvá. A zsoltárban előttünk álló természeti képek (tűz, homály, szél, sötétség, fellegek, víz, fényözön, mennydörgés, villámok, orkán, vulkánkitörés) mind megfelelnek a *fenséges* eszméjének. Amiben ez a szöveg különbözik hasonló társaitól, az a remegés megjelenése. Nem pusztán a földrengésről mint természeti jelenségről van itt szó, hanem a nagyobb hatalom előtt álló emberek (vagy állatok) testi reakcióiról, a szív remegéséről is. A *fenséges/vallási* tapasztalat

logikája egyszerre beszél külső és belső „földrengésről”: JHVH megjelenése úgy az emberek, mint a teljes univerzum megrendülésében is manifesztálódik. Egyidejűleg az alapok megrendülésével a főszereplő helyzete, maga a főszereplő is megrendül. JHVH teofániájával ez a megrendülés, rettegés minősül át a *tremendum* tapasztalatává. Így emeli ki (vertikális irány) a teofánia, az alapok megrendülése, a főszereplőt a negatív fenséges állapotából a pozitív fenséges tapasztalatába.

4. altézis: A *rendkívüli állapot* volt a harmadik kategória a zsoltár és a katasztrófa kapcsolatának vizsgálatához, melynek összefüggésében azt rajzolódott ki, hogy a szöveg kezdetén megjelenő „politikai szükségállapot” hívja elő a teofánia, a maga természeti csapásaival, a rendkívüli állapot képét. A természet megnyugvásával egy időben válnak egyértelművé a társadalom jogi szövetének alapjai. Így az eseménysorozatból – természetesen a címfelirat, illetve a narratív kontextus érvényesítése esetén – Dávid kerül ki győztesen. Ugyanis ahogy már említettem, ő az, aki a szöveg szerint az isteni törvény alapján áll. Ebből kiindulva válhat legitimmé az ő vezető szerepe a társadalom szerepeinek és kereteinek újrendezésében (horizontális irány), megalapozva a rendet, békét és jogot.

3. Isteni reprezentáció

Problémafelvetés: Az utolsó, negyedik fejezetben – a királyságról szóló fogalomtörténeti átvezetés után – a politikai teológia egyik kategóriáján, a reprezentáción keresztül vizsgáltam a zsoltárt. Kérdésem többek közt az volt, hogy mit hasznosíthatunk a szöveg – és a kettős beágyazottság – értelmezése során mindabból a tudásból, amely jelenleg rendelkezésünkre áll uralom és üdvösség, a politikai és vallási szféra kapcsolatáról az ókori Izraelben.

Módszer: Többek közt arra tettem tehát kísérletet, hogy a modern, szekularizált teológiai fogalmak alapján (melyek mögött eredetileg teologizált politikai fogalmak rejlenek, vö. ASSMANN 2008, 35), konkrétan a *reprezentáció fogalmának* körüljárásával, új megvilágításba helyezzem a Zsolt 18//2Sám 22 tanúságtételét uralom és üdvösség kapcsolatáról. Kérdés: hogyan és milyen mértékben mutatkozik meg JHVH a költeményben, valamint hogy a teofániának mennyiben lesz következménye, lehet-e egy zsoltárban következménye, az isteni reprezentáció létrejöhet-e a király személyében? És milyen következményekkel jár mindez a politikai szférára nézve?

Az Ókori Keleten alapvető feladata volt a kultikus képeknek és szobroknak az általuk kiábrázolt személy vagy istenség jelenvalóvá tétele, a prezencia megteremtése. Ennek

következtében számtalan isten, démon és egyéb transzcendens lény ábrázolását ismerjük Mezopotámiából, Ugaritból, Egyiptomból stb. Izraelben is megszületett az istenség reprezentációjának igénye, ám a válasz a környező népektől eltérően alakult. Így mindenekelőtt a reprezentáció képelméleti fogalmából indultam ki, ezután áttértem az – ettől nem független – politikai értelmezésére. Ennek megfelelően a fejezet három szinten építkezik: a teofánia mint JHVH prezenciája/reprezentációja; a jog átadása; a király mint JHVH potenciális reprezentánsa.

1. altézis: A *teofániára mint JHVH prezenciájára/reprezentációjára* vonatkozó kérdés annyiban nem tehető fel, hogy elvileg egyértelmű: JHVH ábrázolása nem lehetséges, ráadásul tilos is. Nem lehet tehát emberi eszközökkel megteremteni a reálprezenciát, legalábbis szobor vagy kép formájában biztosan nem. A zsoltár költői bravúrjához ezáltal hozzátartozik a költői képalkotás mint jelenvalóvá tétel: nem pusztán az ókori keleti kontextusból és Izrael költészetéből jól ismert és használt elemeket építi be, hanem finom változtatásokkal egyben értelmezi, és saját költészete részévé teszi az említett paneleket, az ábrázolhatatlan megjelenítése érdekében.

2. altézis: A „*jog átadása*” – mint már említettem – ez alapján történik meg. Az isteni reprezentáció és az ezzel összefüggő megmenekülés után a hangsúly az elbeszélőre helyeződik, a tér és az idő kitágul. Az átmenet a 21–28. versekben történik meg. Itt válik világossá a megmentés „jogalapja”: a tény, hogy az elbeszélő ezt elvárhatja, hiszen mindaddig JHVH törvényei és elvárásai alapján töltötte be hivatását. Ezen a ponton jön létre a két szféra – az emberi és az isteni – közti analógia megszűnése, a szférák egybeesése által: az emberi szférában innentől már nem az isteni szféra megfeleltetéseként zajlik az élet. A kettő állandó és valós összefüggésben áll egymással. Ennek azonban megvannak mindkét irányban a következményei.

3. altézis: A *király mint JHVH reprezentánsa* kérdéskör is ebből az irányból válaszolható meg. Ebben a szakaszban mintegy a szemünk előtt zajlik le az aktus, amelyben a költői én JHVH-tól megkapja az uralkodáshoz szükséges attribútumokat. Amitől azonban különlegessé válik a zsoltár, és ami a speciális izraeli elemet erősíti, az a 32. versben mutatkozik meg, amelyet a zsoltár teológiai csúcspontjának is tekinthetünk. Két, a közösség számára vallási szempontból elengedhetetlen kitélt is megfigyelhetünk benne. Az első: *Isten az egyetlen*. Ennek következménye egyébként a királyi legitimitáció megdönthetetlen alapja is, hiszen a szuverén ezáltal a létező legmagasabb hatalomtól kap legitimitációt. A másik ilyen pont egy

személyrag. Ugyanis ezen a versen kívül mindenütt Sg/1 rag kapcsolódik JHVH-hoz. Ám a 32. versben a következő alakban áll: אֱלֹהֵינוּ Istenünk. Ennek következménye meghatározza a teljes politikai berendezkedést, hiszen ezáltal megszűnik a látszólag fennálló lehetőség arra, hogy az ehhez immáron minden erővel és hatalommal rendelkező uralkodóból zsarnok válják. Ugyanis ez a rag éppen a zsoltár által látszólag felépített hatalmi szférát bontja le azáltal, hogy a teljes népet részévé teszi a kapcsolatrendszernek.

Konklúzió: A zsoltár szövegéből tehát az mutatkozik meg, hogy JHVH folyamatosan jelen van mind az egyén, mind a nép életében – erről nem mond le egy pillanatra sem. Az állandó jelenlét mellett azonban reprezentálhatja úgy a kiválasztott királya csakúgy, mint a kiválasztott népe (és mindig csak ebben az összefüggésben, soha nem egymás nélkül). A reprezentáció pedig nem analógiásan következik be, ahogyan azt más ókori keleti királyok és népek esetében megszokhattuk. Tehát a király ugyan megkap az istenségtől minden képességet és jogot, mégsem válik a törvénykezés kizárólagos urává. Törvényei csak akkor érvényesek, ha megfeleltethetőek az isteni jogrendnek, mely mindenek alapja.

4. A Zsolt 18//2Sám 22 kapcsolata a Deuteronomiummal/DtrG-vel

Szeretném még kiemelni azt a visszatérő alapot, mely az egész dolgot végigkíséri, és az összes értelmezés mögött ott áll: *a zsoltár kapcsolatát a Dtn-nel/DtrG-vel*. Hogy a zsoltár szövegét 2Sámuelben (vagy akár az egész appendixet) a Dávid király idealizálását célul kitűző deuteronomista írnokok szerkesztették-e a helyére, az vitatott kérdés. Biztosan ennyi állítható: a datálás és a DtrG-vel való kapcsolat feltételezése szoros kölcsönösségi viszonyban áll egymással, ahogyan a Zsoltárok könyvéből is meríthetőek pro és kontra érvek a DtrG-vel való kapcsolatra. Ami azonban bizonyos: a 21–25. versekben az igazságra/igazságosságra való hivatkozás alapvető eszmei háttérét maga a Deuteronomium alkotja. A költői én számára elsődleges a Tóra szeretete és betartása, valamint a nép egymás közti igazságos és egyenlőségen alapuló életének elősegítése. Ezzel összefüggésben áll a Mózesrel való többszörös (struktúra és szavak szintjén is megmutatkozó) párhuzam. A Zsolt 18//2Sám 22 úgy kívánja legitimálni, sőt Izrael példaértékű, *per definitionem* királyává emelni Dávidot, annak élete végén, hogy párhuzamba állítja Mózesrel, a Deuteronomium alapján (Dtn 32). Ezzel megidézi egyrészt magát a teljes deuteronomiumi törvényt, másrészt az abban megtalálható királytörvényt (Dtn 17,14–20) is, amelyet a király a zsoltár tanúsága szerint

maradéktalanul betöltött. Ezáltal a zsoltár összekapcsolódik a Deuteronomiumban megkötött szövetséggel/szövetségekkel, avagy Isten és a nép között létrejött politikai szerződéssel.

Záró következtetés

Disszertációm tehát összességében a Zsolt 18//2Sám 22 szövegét egy, a befogadók képzelőerejére poétikai eszközökkel ható, a JHVH-val való találkozás rendkívüliségét a társadalmi rend veszélyeztetettségével összekapcsoló, s így a királyt igazságosként és a rend fenntartójaként, illetve helyreállítójaként prezentáló szöveges komplexumként értelmezte. Ezek a tulajdonságai azonban éppen abból a sajátos helyzetből adódnak, hogy a zsoltár egyszerre két bibliai könyvnek képezi szerves részét. Így a varianciára vonatkozó szövegkritikai megjegyzések, a történeti háttér elemzése, a formai-nyelvi elemek vizsgálata, a zsoltár teofánia-jelenetének katasztrófaszöveggént való értelmezése, valamint a politikai teológiai aspektusok elemzése egy olyan kultúratudományos metodológiában szintetizálódnak, amely alkalmas ennek a rendkívüli komplexitásnak a megragadására, melyben a szöveg nem pusztán egy történeti-kulturális miliő terméke, de annak aktív alakítója is.

A disszertációban felhasznált legfontosabb szakirodalom

ADAM, KLAUS-PETER, *Der königliche Held. Die Entsprechung von kämpfendem Gott und kämpfendem König in Psalm 18*, Neukirchener Verlag, Neukirchen-Vluyn, 2001.

ASSMANN, ALEIDA, „Kulturwissenschaften”, in: THOMAS ANZ (szerk.), *Handbuch Literaturwissenschaft. Bd. 2: Methoden und Theorien*, Metzler, Stuttgart–Weimar, 2013, 459–469.

ASSMANN, JAN, *Politische Theologie zwischen Ägypten und Israel*, Carl Friedrich von Siemens Stiftung, München, 1992. (Magyarul in: Uő., *Uralom és üdvösség. Politikai teológia az ókori Egyiptomban, Izraelben és Európában*, Atlantisz, Budapest, 2008, 15–91.)

BERLEJUNG, ANGELIKA (szerk.), *Disaster and Relief Management. Katastrophen und ihre Bewältigung*, Mohr Siebeck, Tübingen, 2012.

BERRY, DONALD K., *The Psalms and Their Readers. Interpretive Strategies for Psalm 18*, JSOT Press – Sheffield Academic Press, Sheffield, 1993.

CERQUIGLINI, BERNARD, „A variáns dicsérete” (ford. Keszeg Anna), in: DÉRI BALÁZS et al. (szerk.), *Metafilológia 1*, Ráció, Budapest, 2011, 219–297.

CROSS, FRANK MOORE, JR. – FREEDMAN, DAVID NOEL, „A Royal Song of Thanksgiving. II Samuel 22 = Psalm 18”, in: *Journal of Biblical Literature* 72/1953, 15–34.

DAHOOD, MITCHELL, *Psalms I*, Doubleday, New York, 1966.

EDENBURG, CYNTHIA, „2 Sam 21-24: Haphazard Miscellany or Deliberate Revision?”, in: REINHARD MÜLLER – JUHA PAKKALA, *Insights into Editing in the Hebrew Bible and the Ancient Near East. What Does Documented Evidence Tell Us about the Transmission of Authoritative Texts?*, Peeters Publishers, Leuven, 2017, 189–222.

GERSTENBERGER, ERHARD S., *Psalms, Part I. With an Introduction to Cultic Poetry*, Eerdmans, Grand Rapids, MI, 1988.

GRANT, JAMIE A., *The King as Exemplar. The Function of Deuteronomy’s Kingship Law in the Shaping of the Book of Psalms*, Society of Biblical Literature, Atlanta, 2004.

GRAY, ALISON RUTH, *Psalm 18 in Words and Pictures. A Reading through Metaphor*, Brill, Leiden, 2014.

HOLM, ISAK WINKEL, „Earthquake in Haiti. Kleist and the Birth of Modern Disaster Discourse”, in: *New German Critique* 115/2012, 49–66. (=HOLM 2012a)

HOLM, ISAK WINKEL, „The Cultural Analysis of Disaster”, in: CARSTEN MEINER – KRISTIN VEEL (szerk.), *The Cultural Life of Catastrophes and Crises, Concepts for the Study of Culture*, Vol. 3, Walter de Gruyter, Berlin, 2012, 233–248. (=HOLM 2012b)

HOSSFELD, FRANK-LOTHAR – ZENGER, ERICH, *Die Psalmen*, Echter Verlag, Würzburg, 1993.

HOSSFELD, FRANK-LOTHAR, „Der Wandel des Beters in Ps 18. Wachstumsphasen eines Dankliedes“, in: FRANK-LOTHAR HOSSFELD – ERNST HAAG (szerk.), *Freude an der Weisung des Herrn. Beiträge zur Theologie der Psalmen. FS H. Groß*, Verlag Katholisches Bibelwerk, Stuttgart, 1986, 171–190.

HOWARD, DAVID M. JR., „Recent Trends in Psalms Study“, in: *The Face of Old Testament Studies. A Survey of Contemporary Approaches*, Baker, Grand Rapids, MI, 1999, 329–68.

KEEL, OTHMAR, *Die Welt der altorientalischen Bildsymbolik und das Alte Testament. Am Beispiel der Psalmen*, Benziger Verlag, Neukirchen-Vluyn, ⁴1984.

KLINGBEIL, MARTIN, *Yahweh Fighting from Heaven. God as Warrior and as a God of Heaven in the Hebrew Psalter and Ancient Near Eastern Iconography*, Fribourg – Göttingen, 1999.

KÖCKERT, MATTHIAS, „Die Theophanie des Wettergottes Jahwe in Psalm 18“, in: THOMAS RICHTER – DORIS PRECHEL – JÖRG KLINGER (szerk.), *Kulturgeschichten. Altorientalische Studien für Volkert Haas zum 65. Geburtstag*, Saarbrücken, 2001, 209–226.

KRAUS, HANS-JOACHIM, *Psalmen I*, Evangelische Verlagsanstalt, Berlin, 1978.

KWAKKEL, GERT, *According to my righteousness. Upright behaviour as grounds for deliverance in Psalms 7, 17, 18, 26 and 44*, Brill, Leiden, 2002.

LASS, MAGDALENA, „*Lehrend meinen Händen den Krieg*“ – *Untersuchungen zu 2 Sam 22 unter gewalthermeneutischen Perspektiven*, publikálatlan doktori disszertáció, Linz, 2016.

MARKL, DOMINIK, *Gottes Volk im Deuteronomium*, Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2012.

MICHEL, DIETHELM, *Tempora und Satzstellung in den Psalmen*, H. Bouvier und Co. Verlag, Bonn, 1960.

MILLER, PATRICK D., „Kingship, Torah Obedience, and Prayer. The Theology of Psalms 15–24“, in: SEYBOLD, KLAUS – ZENGER, ERICH (szerk.), *Neue Wege der Psalmenforschung. Für Walter Beyerlin*, Herder, Freiburg, 1995, 127–142.

MÜLLER, REINHARD, *Jahwe als Wettergott. Studien zur althebräischen Kultlyrik anhand ausgewählter Psalmen*, Walter de Gruyter, Berlin, 2008.

NÉMETH ÁRON, *Királyok zsoltára, zsoltárok királya. A 72. zsoltár előállása és telógiája a Zsoltárok könyve redakciójának tükrében*, publikálatlan doktori disszertáció, Debrecen, 2014.

OTTO, ECKART, „Moses Abschiedslied in Deuteronomium 32. Ein Zeugnis der Kanonsbildung in der Hebräischen Bibel“, in: UÖ., *Die Tora. Studien Zum Pentateuch. Gesammelte Schriften*, Harrassowitz, Wiesbaden, 2009, 641–678.

OTTO, ECKART, „Singing Moses. His Farewell Song in Deuteronomy“, in: DIRK J. HUMAN (szerk.), *Psalmody and Poetry in OT Ethics*, Sheffield, 2012, 169–180.

SCRIBA, ALBRECHT, *Die Geschichte des Motivkomplexes Theophanie: seine Elemente, Einbindung in Geschehensabläufe und Verwendungsweisen in altisraelitischer, frühjüdischer und frühchristlicher Literatur*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1995.

SIMON T. LÁSZLÓ, *Identity and Identification: an Exegetical and Theological Study of 2 Sam 21–24*, Pontificia Università Gregoriana, Rome, 2000.

WATTS, JAMES W., *Psalm and Story. Inset Hymns in Hebrew Narrative*, Sheffield Academic Press, Sheffield, 1992.

WEITZMAN, STEVEN, *Song and Story in Biblical Narrative*, Indiana University Press, Bloomington–Indianapolis, 1997.

A szerző disszertációval kapcsolatos publikációs listája

VEREBICS ÉVA PETRA, „Szövegvariancia és értelmezés: Zsolt 18 ≠ 2Sám 22”, in: *Studia Biblica Athanasiana* 16/2015, 13–24.

VEREBICS ÉVA PETRA, „Így gondozd a katasztrófádat. Katasztrófa és teofánia a Zsolt 18//2Sám 22 példáján”, in: *Ókor* 3/2015, 7–18.

VEREBICS ÉVA PETRA, „Cherchez la femme. Nők a Zsolt 18//2Sám 22 háttérében”, in: JUTTA HAUSMANN – MÓRICZ NIKOLETT – SZENT-IVÁNYI ILONA – VEREBICS ÉVA PETRA (szerk.), *NEMek között. Társadalmi nemek sokszínű vallási megközelítésben*, Luther Kiadó, Budapest, 2016, 249–268.

VEREBICS, PETRA, „Cherchez la femme. Women in the Background of Psalm 18//2 Samuel 22”, in: *lectio difficilior* 1/2017. Online folyóirat, elérés: http://www.lectio.unibe.ch/17_1/petra_verebics_cherchez_la_femme.html, utolsó letöltés: 2017. 07. 07.

VEREBICS, PETRA, „Katastrophe und Theophanie am Beispiel von Ps 18//2Sam 22”, in: PETRA VEREBICS – NIKOLETT MÓRICZ – MIKLÓS KŐSZEGHY (szerk.), *Ein pralles Leben. Alttestamentliche Studien. Für Jutta Hausmann zum 65. Geburtstag und zur Emeritierung*, Evangelische Verlagsanstalt, Leipzig, 2017, 87–107.